

Bediüzzaman'ın siyaset anlayışı

Recep Ardoğan

Doç. Dr., KSÜ İlahiyat Fak

Özet

İslâm, insanın iç âleminde başlayarak onun bütün hayatına yön verir. Siyaset de bu yönlendirmenin dışında değildir. Ancak siyaset insanın zaafının çabuk ve bariz bir biçimde açığa çıktığı bir alandır. Bu nedenle de din - siyaset ilişkisi her zaman tartışma konusu olmuştur.

Said Nursî, içinde bulunduğu şartlardan dolayı çoğunlukla aktif siyasetten uzak durmuş; siyasetin menfi etkilerinden Allah'a sığınmıştır. Bununla birlikte, İslâm düşüncesinde yenilik diyebileceğimiz bazı görüşler ve yeni yaklaşımlar da ortaya koymuştur. Ayrıca yüzyıllar boyunca İslâm âlimlerinde görülen yaklaşımları, "dâhilde müspet hareket" ve "cihad-ı manevî" gibi kavramsallaşmış ilkelere dönüştürmüştür. Bu incelemede Bediüzzaman'ın yaklaşımları bağlamında İslâm-siyaset ilişkisine dair bazı yorumlar sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Din, siyaset, müspet hareket, cihad-ı manevi, şura, meşveret, adalet, özgürlük

Giriş

Din, insan hayatının her alanına yön verir. Bu yönlendirme daha insanın kalbinde, vicdanında başlar. Onun inancını, dilini, kavramlarını, fikrini, zikrini, ideallerini, hareket tarzını şekillendirir. Siyaset de inanan insan için

Bediüzzaman'ın siyaset konusundaki düşünceleri, İslâm düşünce tarihindeki yenilenme açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle çeşitli yönleriyle ortaya konması ve değerlendirilmesi, ilim dünyasına katkıda bulunacaktır.

dinin istikamet belirlediği bir alandır.

Burada dinin dil ile, bakış açısı ve anlayış tarzı ile, gelenek ve toplumsal değişim ile ilişkileri tek taraflı değildir. Din bunları etkilediği gibi, diyanet de bunlardan etkilenir. Din anlayışı geleneği ve toplumsal değişimi yönlendirdiği gibi bunların etkisiyle kendisi de yenilenir ya da değişir. Siyaset de böyledir.

Ancak siyasetin öne çıkan bir özelliği vardır. İnsanların potansiyelleri ve zaafı, ilkeliliği ve sapmaları, idealistliği ve muhterisliği siyasette daha çabuk su yüzüne çıkar. İbadet hayatında insanın teslimiyeti öndeyken, siyasette zekası, özneliliği, etkiliği ve tasarrufu öndedir.

Bu durumda, din-siyaset ilişkisi, hassas bir sorun olarak karşımıza çıkar. İnsanın zekasının, sorgulayan düşüncesinin, özneliliğinin, etkinliğinin en aktif olduğu; bilinçli ya da bilinçsiz tüm imkânlarını kullanmaya daha hazır olduğu yerde acaba din ile ilişkisi nasıl olacaktır? Elbetteki siyaset, özelliği gereği her şeyi olduğu gibi dini de kullanmak, istismar etmek isteyecektir.

Bu nedenle din-siyaset ilişkisi, geçmişten günümüze gerek siyasetin, siyaset felsefesinin, siyaset biliminin, gerekse dinin ve teolojinin başta gelen bir sorunu olmuştur. Bu incelememizde biz, Bediüzzaman'ın yaklaşımları bağlamında İslâm-siyaset ilişkisine dair bazı yorumlar sunacağız.

1. Bediüzzaman'ın düşüncesinde siyasetin önemi

Bediüzzaman'ın siyaset konusundaki düşünceleri, İslâm düşünce tarihindeki yenilenme açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle çeşitli yönleriyle ortaya konması ve değerlendirilmesi, ilim dünyasına katkıda bulunacaktır. Burada onun siyaset anlayışını, daha çok nazarıyla inceleyeceğiz. Bu incelemeye öncelikle en başta, siyasetin değerini sorgulayarak başlayacağız. Bu açıdan da konuya -eleştirel bir yaklaşımla- “Siyaseti şeytanileştirmek doğru mudur?” sorusu çerçevesinde gireceğiz.

Bu soru kanaatimizce Risale-i Nur okuyanların kayıtsız kalamayacağı bir sorudur. Çünkü Risale-i Nur'da “Siyasetten Allah'a sığınırım” denilmekte; siyasetten, en azından bir açıdan uzak kalmak gerektiği dile getirilmektedir. Diğer yandan İslâm Peygamberi Hz. Muhammed (asm) ve onun güzin ashabı siyasetten uzak kalmamıştır. Diğer yandan İslâm tarihinde ilk farklılaşmalar ve fırkalaşmalar siyasî ihtilaflar çerçevesinde olmuştur. Bu ihtilaflarda, grupların kendi görüşlerini nassa ve dinî hükümlere dayandırmaları sonucunda da siyasî ihtilaflar, itikadî bir boyuta taşınmıştır. İtikadî mezheplerden “siyasî-itikadî fırkalar” olarak söz edilmesi işte bu duruma işaret etmektedir. Yine de burada karşılaşılan sapmalar, ehl-i sünnete göre ümmetin Allah katında derecesi en üstünü, ashabın en faziletlisi olan Ebu Bekr'in (r.a.) bir halife; bir siyaset adamı oluşunu ortadan kaldırmaz. İslâm adaletinin timsali olan Hz. Ömer (r.a.), Hz. Osman ve Hz. Ali'nin de meşru halifeler ve devlet adamları oluşu da böyledir. O zaman, siyasetten Allah'a istiaze ederken Hz. Peygamber'in hareket tarzından ayrılmak mı söz konusu yoksa Allah'a istiaze edilen siyaset ile Hz. Peygamber'in (asm) siyaset arasında ayrılık ve farklılık mı var?

Bir İslâm âlimi, bir mümin asla söylemlerinde ve hareketlerinde Hz. Peygamberin sireti ile çelişen bir manayı kastedemez. O hâlde bu sözle neyin kastedildiğine yeniden bakmak, yakından bakmak gerekir:

“...O gizli münafık zındıkların Garplılaşmak bahanesiyle siyaseti dinsizliğe alet yapmalarına mukabil, bir kısım dindar ehl-i siyaset, dini siyaseti İslâmiyeye alet etmeye çalışmışlardı. İslâmiyet güneşi yerdeki ışıklara alet ve tabî olamaz; ve alet yapmak, İslâmiyetin kıymetini tenzîl etmektir, büyük bir cinayettir. Hatta, Eski Said o çeşit siyaset tarafgirliğinden gördü ki; bir salih alim, kendi fikri siyasîsine muvafık bir münafığı hararetle sena etti ve siyasetine muhalif bir salih hocayı tenkid ve tefsik etti.

Eski Said ona dedi: “Bir şeytan senin fikrine yardım etse, rahmet okutacaksın; senin fikr-i siyasîyene muhalif bir melek olsa, lanet edeceksin.” Bunun için Eski Said:“Şeytandan ve siyasetten Allah’a sığınırım.” dedi. Ve otuz beş seneden beri (şimdi kırk beş sene oldu) siyaseti terk etti.”¹

Onun burada İslâm adına siyasetin, bireysel hırslarla bozulan menfî uygulamasına tepki gösterdiği söylenebilir.

Yine onun karşı çıktığı bir husus da siyasî gücün menfî şekilde kullanılması, ihlas ve hizmetin güç karşısında olumsuz etkilenmesidir.²

Dahası siyasetten uzak durmak, bir tercihtir; İslâm’ın, ilk İslâm toplumunun bir ilkesi değildir. Belli bir ortamda, hususi şartlar altında, racih olabilir. Ama her zaman ve her ortamda geçerli, fıkıh ıstılahıyla ifade edersek, azimet hükmü değildir.

Burada siyasi alana aktarılması gereken genel bir ilkedен söz edilebilir: Değerleri çıkarlar için kullanmamak; dolayısıyla dini siyasi menfaatler için kullanmamak.

Siyasi çıkarı için dini kullanmamak

Peygamberlerin ilkesi, tebliğ, tebyin ve irşada karşılık insanlardan maddi beklenti içinde olmamaktır. İmana ve insana hizmeti, salt Allah rızası için yapmak riyayı ve çıkar sağlamaya yönelik bilinçli ve bilinçsiz niyetleri dizginlemek. Dini ve dindarlığı dünyevi amaçlara malzeme ve araç yapmaktır. Burada şu noktaya geçebiliriz: Müslüman siyasetçi, siyaset yaparken İslâmî değerler ve ilkelerden ayrılmamalıdır. İslâm’ın değerler dizisi ve toplum hayatına yansımaları gereken ilkelerisöylem ve eylem çerçevesinin dışına itmemelidir. Ancak siyasî propaganda söz konusu olunca durum değişir. Propagandasına dini âlet etmemelidir.

Müslüman siyasetçi, propaganda yaparken dindarlığını bir argüman olarak kullanmamalıdır. Elbette ki bu durum bile dine asla atıfta bulunmayan, toplumsal alanda dini yok sayan bir siyasete göre daha iyidir. Ama İslâm’ın gayesi, iyiyi gerçekleştirmektir; kötü olan durumlar arasında ehven olanı kurallaştırmak değildir.

2. Bediüzzaman'ın anlayışında siyasete yön veren temel ilkeler

1. *Tarihçe-i Hayat*, s. 85.

2. *Tarihçe-i Hayat*, 161.

Peygamberlerin ilkesi, tebliğ, tebyin ve irşada karşılık insanlardan maddi beklenti içinde olmamaktır. İmana ve insana hizmeti, salt Allah rızası için yapmak riyayı ve çıkar sağlamaya yönelik bilinçli ve bilinçsiz niyetleri dizginlemek. Dini ve dindarlığı dünyevi amaçlara malzeme ve araç yapmamaktır.

“Bizler âsâyîşi muhafazayı netice veren müsbet iman hizmeti içinde her bir sıkıntıya karşı sabırla, şükürle mükellefiz.”
“Bizim vazifemiz hizmettir; netice Cenab-ı Hakka âittir. Biz vazifemizi yapmakla mecbur ve mükellefiz.”

2.1. Toplumsal düzenin ve barışın temeli: Dâhilde müsbet hareket ilkesi

Müsbet hareket, toplumda kargaşa ve iç savaşa neden olacak maceralara dalmaktan kaçınmayı gerektirir. Fevri tepki yerine sağduyu ve sabrı; aşırılık yerine itidali benimsemeyi gerektirir.

Dahilde müsbet hareket ilkesini, Bediüzzaman, şöyle ifade ediyor:

“Haricî tecavüze karşı kuvvetle mukabele edilir. Çünkü düşmanın malı, çoluk çocuğu ganimet hükmüne geçer. Dahilde ise öyle değildir. Dâhildeki hareket, müsbet bir şekilde mânevî tahribata karşı mânevî, ihlâs sırrıyla hareket etmektir. Hariçteki cihad başka, dahildeki cihad başkadır.” “Asıl mesele bu zamanın cihad-ı mânevîsidir. Mânevî tahribatına karşı sed çekmektir. Bununla dahilî âsâyîşe bütün kuvvetimizle yardım etmektir.” “Hem dahildeki cihad-ı mânevî, mânevî tahribata karşı çalışmaktır ki, maddî değil, mânevî hizmetler lâzımdır. Onun için, ehl-i siyasete karışmadığımız gibi, ehl-i siyaset de bizimle meşgul olmaya hiçbir hakları yok...”³

Bu yaklaşıma dayalı hareket, toplumda düzenin korunmasına hizmet edecektir: “Bizler âsâyîşi muhafazayı netice veren müsbet iman hizmeti içinde her bir sıkıntıya karşı sabırla, şükürle mükellefiz.”⁴

Müsbet hareketi güçlendiren ilkelerden de söz edilebilir. Bunlardan biri de sınırlarını bilmek ve korumaktır: “Ve cihad-ı mânevîyenin en büyük şartı da vazife-i İlahiyeye karışmamaktır ki, “Bizim vazifemiz hizmettir; netice Cenab-ı Hakka âittir. Biz vazifemizi yapmakla mecbur ve mükellefiz.”⁵ Yani mümin üzerine düşeni, ilahî buyruklar çerçevesince, aklını ve diğer imkânlarını sonuna kadar kullanarak üzerine düşenleri yapmalı ama mutlaka başarıya ulaşma adına İslâm ve istikametten ayrılmamalıdır.

Müsbet hareketin ilkelerinden biri de bir kötülüğe verilen tepkinin ondan daha şiddetli olmamasıdır. Bir kötülükten ancak onu bile isteyerek yapanların mesul tutulmalarıdır. Kötülüğe karşı konan tepkinin başkalarına zarar vermemesidir. Bu konuda Bediüzzaman şöyle demektedir: “Evet, mesleğimizde kuvvet var. Fakat bu kuvvet, âsâyîşi muhafaza etmek içindir. (Hiçbir günahkar başkasının günahını yüklenemez.)”⁶ düsturu ile-ki “Bir câni yüzünden onun kardeşi, hanedanı, çoluk-çocuğu mesul olamaz”-işte bunun içindir ki, bütün hayatımda bütün kuvvetimle âsâyîşi muhafazaya çalışmışım. Bu kuvvet dahile karşı değil, ancak hâricî tecavüze karşı istimal edilebilir. Mezkûr âyetin düsturuyla vazifemiz, dahildeki âsâyîşe bütün kuvvetimizle yardım etmektir. Onun içindir ki, âlem-i İslâmda âsâyîşi ihlâl edici dahilî muharebat ancak binde bir olmuştur. O da aradaki bir içtihad farkından ileri gelmiştir.”⁷

3. Emirdağ Labikası, 877.

4. Emirdağ Labikası, 877

5. Emirdağ Labikası, 877

6. En'am, 164.

7. Sözler, 570.

2.2. Sünnetullah'a riayet: Beşerin ve toplumun tabiatına uygun hareket etmek

Fitrat kanunlarına (doğada ve insan hayatında, toplum düzeninde Allah'ın belirlemiş olduğu yasalara) riayet etmek, hayra ulaşmak ve başarılı olmak için şarttır:

“Hayat-ı içtimaiye-i beşeriyede bir çığır açan, eğer kâinattaki kanun-u fitrata muvafık hareket etmezse, hayırlı işlerde ve terakkîde muvaffak olamaz. Bütün hareketi şer ve tahrip hesabına geçer.”⁸

Çünkü fitrata ve yaratılış hikmetine aykırı hareketler, kısa vadede hayır ve başarı gibi görünse de insanın yaratılışına ve toplumun doğasına, medeniyete ters hareket, bir süre sonra akamete ve şerle ve fesatla sonuçlanır.

2.2.1. Mutlak eşitlik, doğada da yoktur toplum ve medeniyetin doğasına da aykırıdır

İnsanlar,

- İnsan olmak, Allah tarafından insan olarak ve insan onuruyla yaratılmak,

- Allah'a kulluk,

- Hukuk önünde doğuştan aynı haklara ve sorumluluklara sahip olmak gibi noktalarda eşittir.

Siyasetin bu konudaki temel sorumluluklarından biri de bireylere fırsat eşitliği sunmaktır. Toplumun farklı katmanları arasında geçiş kanalları açmak, toplumsal tabakaları doğuştan gelen sınıflara dönüştürmemektir. “... Ve meşreben ve fikren, müsavat-ı hukuk mesleğini kabul edenlerdenim. Ve şefkaten ve İslâmiyetten gelen sırr-ı adaletle, burjuva denilen tabaka-i havassın istibdat ve tahakkümlerine karşı eskiden beri muhalefetle çalışanlardanım...”⁹

Fırsat eşitliğinin ötesinde, bireyler arasında mutlak eşitliği sağlamak mümkün değildir. Böylesi bir çaba, bireyleri formatında olmayan bir şeye zorlamak demektir. Çünkü yaratılışta verilen yetenekler açısından insanlar eşit değildir. İnsanları, kazanımları açısından eşitlemek, onlar arasındaki bireysel farklılıkları kaldırmak insanın yaratılış hikmetine aykırıdır. “Madem kanun-u fitrata tatbik-i harekete mecburiyet var; elbette fitrat-ı beşeriyeyi değiştirmek ve nev-i beşerin hilkatindeki hikmet-i esasiyeyi kaldırmakla, mutlak müsavat kanunu tatbik edilebilir.”¹⁰ Marksist teorinin temel yanılması da bireyleri her bakımdan, kendi kazanımları açısından da eşitlemeye çalışmak; toplumda farklı katmanları kaldırmak için özel mülkiyeti tanımadır. İnsanın yaratılış hikmetine zıt bir teoriydi; resmettiği ütopyanın aksine mahrumiyet ve mutsuzluk getirdi. İşbölümü ve özel mülkiyeti sömürü ve kötülüğün kaynağı olarak gören Marksist ve Sosyalist teoriler, hükümete bireyleri devletin hizmetinde çalıştırma ve tüketim maddelerini ihtiyaçları oranında bireylere dağıtma yetkisi vermektedir. İnsanların zorla çalıştırıl-

“Hayat-ı içtimaiye-i beşeriyede bir çığır açan, eğer kâinattaki kanun-u fitrata muvafık hareket etmezse, hayırlı işlerde ve terakkîde muvaffak olamaz. Bütün hareketi şer ve tahrip hesabına geçer.”

8. Lem'alar, 174-175.

9. Lem'alar, 174-175.

10. Lem'alar, 174-175.

Toplumun birlik,
dayanışma ve
yardımlaşmasını,
huzur ve barışını
en çok koruyan
İslâm dinidir.
Çünkü İslâm
müminlerin
nazarında
insanlar, ya
din kardeşidir
ya da Allah'ın
ve Resulünün
zimmeti
(güvencesi
altındaki)
emanetlerdir.

diği ancak emeklerinin ürünlerine sahip olamayan ecir(emekçi)lere dönüştürdüğü bu teoriler örneğinde “mutlak eşitlik” fikrinin insan özgürlüğünü kaldırdığı açıklık kazanmaktadır. Bu nedenle, İslâm, maddî mutlak eşitliği değil, manevî eşitlikten yola çıkarak, hukuk ve fırsat eşitliğini öngörür.

“Fakat nev-i beşerin fitratı ve sırr-ı hikmeti, müsavat-ı mutlaka kanununa zıttır. Çünkü Fâtır-ı Hakîm, kemâl-i kudret ve hikmetini göstermek için, az bir şeyden çok mahsulât aldırır ve bir sayfada çok kitapları yazdırır ve bir şeyle çok vazifeleri yaptırdığı gibi, beşer nevi ile de binler nevin vazifelerini görür. İşte o sırr-ı azîmdendir ki, Cenâb-ı Hak, insan nevini, binler neveleri sümbül verecek ve hayvânâtın sair binler neveleri kadar tabakat gösterecek bir fitratta yaratmıştır. Sair hayvânât gibi kuvâlarına, lâtifelerine, duygularına had konulmamış; serbest bırakıp hadsiz makamatta gezecek istidat verdiğinden, bir nevi iken binler nevi hükmüne geçtiği içindir ki, arzın halifesi ve kâinatın neticesi ve zihayatın sultanı hükmüne geçmiştir.”¹¹

2.2.2. Düşmanlık yerine barış ve muhabbeti esas almak

Toplumun birlik, dayanışma ve yardımlaşmasını, huzur ve barışını en çok koruyan İslâm dinidir. Çünkü İslâm müminlerin nazarında insanlar, ya din kardeşidir ya da Allah'ın ve Resulünün zimmeti (güvencesi altındaki) emanetlerdir. Bu açıdan bakınca, toplum barışı için gerekli olan bilişsel, duyuşsal şartları iman kavramının içinde bulabiliriz.

“Muhabbete en lâyük şey muhabbettir; ve husumete en lâyük sıfat husumettir. Yani, hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeyi temin eden ve saadete sevk eden muhabbet ve sevmek sıfatı, en ziyade sevmeye ve muhabbete lâyuktur. Ve hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeyi zirüzeber eden düşmanlık ve adavet, her şeyden ziyade nefrete ve adavete ve ondan çekilmeye müstahak ve çirkin ve muzır bir sıfattır...”

Husumet ve adavetin vakti bitti. İki harb-i umumî adavetin ne kadar fena ve tahrip edici ve dehşetli zulüm olduğunu gösterdi. İçinde hiçbir fayda olmadığı tezahür etti. Öyleyse, düşmanlarımızın seyyiatı -tecavüz olmak şartıyla- adavetinizi celp etmesin. Cehennem ve azab-ı İlâhî kâfidir onlara...”¹²

Bugün, müminler arasında görülen ve Risale-i Nur'da da işaret edilen yanlışlardan biri, bütün hayır ve hasenatların kendi cemaatine ait olmasını istemek, âdeta hayır ve hasenatı başka cemaatlerden kıskanmaktır. Bu yanlış, en çok siyasî vaziyet alışlarda ortaya çıkmaktadır; bazı Müslümanlar, salt kendi cemaatlerine mensup olmadığı için diğer Müslümanların hizmetini kıskanmakta, görmezden gelmekte, küçümsemektedir. Bu yanlış kendi cemaatine izah etmekte de asla güçlük yaşamamaktadır. Çünkü “ötekiler”in yöntemi, kendi cemaatinin yöntemi ve düşünceleri farklıdır; farklı cemaatler de aslında bu yöntem ve düşünce farklılığından çıkmaktadır. Dolayısıyla, kendi cemaatinin yöntemini ve düşünme tarzını benimsemeyenlerin hareket tarzları ve dolayısıyla hareketleri sorunludur ve bunları tasvip etmek de doğru değildir. O hâlde kendi cemaatinde en doğru şekilde bulunan hizmet tarzıyla yetinmeli, “ötekiler”e karşı temkinle yaklaşılmalıdır. Onlar Müslü-

11. Lem'alar, 174-175.

12. Hutbe-i Şamiye, s. 56.

man olsalar da onların hareket hattı doğrusal değildir. Onlarla birlik içinde hareket etmek doğrusal hattan ayrılmaya neden olur.

Oysa Müslümanların kendinde görmek istemediği bu yanlış yaklaşım karşın, unutulmamalıdır ki, başkasının yanlışsı bizim doğrumuz olarak yazılmaz. Başka cemaati karalamak, bizim kıymetimizi artırmaz.¹³ Bugünün düşmanlıklarından kendimize yeni ittifaklar ve dostluklar üretmek de uhuvvet değildir. Farklı hareket tarzına sahip Müslümanlara karşı yeni bloklar üretmek de istikamet değildir. Aksine, bilinçsiz insanların nezdinde cemaatlerin ve Müslümanlığın kuşku verici hâle gelmesine yol açar. Bediüzzaman'ın bu noktadaki yaklaşımı yol gösterici olmalıdır. O bu tür tavırlar karşısında şöyle bir yolu tavsiye eder:¹⁴ “Sen mesleğini ve efkârını hak bildiğin vakit, “Mesleğim haktır veya daha güzeldir” demeye hakkın var. Fakat “Yalnız hak benim mesleğimdir” demeye hakkın yoktur.”

Müslümanlar arasında sevgi ve kardeşliği gerektiren nedenler, iman ve tevhid gibi insanın yaratılış gayesini oluşturan temellerdir. “Sebeb-i muhabbet olan iman ve tevhid, Cebel-i Uhud gibidir. Sebeb-i adavet olan şeyler çakıl taşları gibidir. Çakıl taşlarını Cebel-i Uhud'dan daha ağır telâkki etmek ne kadar akılsızlıksa, mü'minin mü'mine adaveti, o kadar kalbsizliktir...

Elhasıl: İman muhabbeti, İslâmiyet uhuvveti istilzam eder.”¹⁵

2.3. Siyasetin temeli adalettir

“Adalet mülkün temelidir.” Bu veciz söz, Hz. Ömer'e atfedilmektedir. İslâm siyasetinin temelinde adalet kavramı vardır. Adalet, nihai gayedir. Adalet, hakları korumanın şartıdır; hakları korumak düzen ve güvenliğin şartıdır; toplumsal düzen ve güvenlik ise barışın şartıdır.

Toplumun bir devlet başkanı seçmesi ister şer'an isterse aklen vacip görülsün, adaletin gerekliliği ile temellenir. Buna göre düzen ve adaletin, özgürlük ve güven ortamının tesisi için bir devlet başkanının belirlenmesi gerekir. Eğer devlet başkanı adalet için çalışmaz da hukuktan ayrılırsa, cevr ve zulme başvurursa o zaman adaleti tesis etmek için ona karşı yaptırımda bulunulur, azledilir. yani toplumda bir siyasi gücün tayinini gerektiren de onun azlını gerektiren de adalet ilkesidir, denebilir.

Risale-i Nur'da adaleti mahza, mükemmel adalet kavramı öne çıkmaktadır.

Bediüzzaman'a göre, insanlık tarihindeki 1. ve 2. Dünya Savaşı gibi dehşetli cinayetler, “Milletin selâmeti için fertler feda edilir... Vatanın selâmeti için kişilerin hakları dikkate alınmaz.” şeklinde özetlenebilecek beşerî siyaset kuralı ve “ehven-i şer”¹⁶ kavramının suiistimalinden doğmuştur. Belli bir sınırı olmadığı için bu temel kuralın suiistimali, on canı yüzünden doksan masumun mahvedilmesine fetva vermiştir. Bir menfaat-i umumî perdesi altında şahsî garazlar, bir canı yüzünden bir kasabayı harap etmiştir.¹⁷ Burada

13. bkz. *Hutbe-i Şamiye*, s. 104.

14. *Mektubat*, s. 256

15. *Hutbe-i Şamiye*, s. 152.

16. Ehven-i şer, “diğerlerini kıyasla daha hafif olan kötülük” demek olup, iki kötülükten birini işlemek durumunda kalırsa, daha hafif olanı tercih edilmesi kuralını ifade eder.

17. Nursî, Bediüzzaman Saîd, “*Emirdağ Lâhikası* (2)”, Risale-i Nûr Külliyyatı, Nesil Yay. II, 1850, 1844, 1768. Saîd Nursî'nin makalede atıfta bulunulan kitaplarının yukarıdaki basımından yararlanılmış olup, bundan sonraki dipnotlarda eser adı tırnak içinde verilecek, baskı bilgileri tekrar edilmeyecektir.

Müslümanlar arasında sevgi ve kardeşliği gerektiren nedenler, iman ve tevhid gibi insanın yaratılış gayesini oluşturan temellerdir. “Sebeb-i muhabbet olan iman ve tevhid, Cebel-i Uhud gibidir. Sebeb-i adavet olan şeyler çakıl taşları gibidir. Çakıl taşlarını Cebel-i Uhud'dan daha ağır telâkki etmek ne kadar akılsızlıksa, mü'minin mü'mine adaveti, o kadar kalbsizliktir... Elhasıl: İman muhabbeti, İslâmiyet uhuvveti istilzam eder.”

İslâm bireyi
özveri ve î'sâr,
yani başkasını
kendi nefesine
tercih hasletini
benimsemeye
teşvik eder.
Bunun dinî-
ahlakî bir haslet
oluşuna karşın,
bireyin rızası
olmadan hakkına
dokunulamaz.
Bir fert, hakkını
kendisi feda
edebilir. Ancak,
tüm halk için
bile iradesi
dışında feda
edilmez. Onun
hakkını iptal ve
dokunulmazlığını
kaldırmak, insan
türünün hakkını,
insanlığın
dokunulmazlığını
iptal gibidir.

“menfaat-i umumî perdesi” ifadesi, “kamu çıkarı” kavramının “kişisel çıkarlar ve garazlar”ı gizlediğini belirtmektedir. Aslında, soyut millet kavramı, milli iradeyi temsil ettiğini iddia eden bireysel iradeyi gerçekleştirmektedir. Bediüzzaman’ın siyasete yönelik tenkitleri de siyasî gerekler adına, kendi çıkarını hukukun üstünde tutan reel siyasetin karakterine, özellikle de soyut bir genel çıkar adına somut bir insan hakkını yok sayan tutumuna yöneliktir. Çünkü Kur’ân’ın adalet anlayışı açısından tek masumun hayatı umum insanlık [menfaati] için bile feda edilmez. (Nursî, “Sözler”, I, 329.)

“Kim bir cana kıymamış veya yeryüzünde fesat çıkarmamış birisini öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir.”¹⁸ ayeti bir mâsumun hakkının bütün halk için dahi iptal edilemeyeceğine işaret etmektedir. Bir cemaatin selâmeti için, bir ferdin vatan ve millet sevgisinden kaynaklanan rızası bulunmadan, hayatı ve hakkı feda edilmez. Oysa görelî adalet (adalet-i izaifiye) anlayışı, bir topluluğun çıkarı adına bireyin hakkını gözetmez. Fakat o bireyin açık veya zımnen ihtiyar ve rıza vermesi şarttır. “Ben”lerin “biz”e dönüşüp mecz olması ve bir cemaat ruhunun doğmasıyla da fert, zımnen külle feda olmaya razı olmuş olur. Fakat adalet-i mahzânın uygulanabildiği yerde görelî adalete gidilmesi, zulümdür.¹⁹ Bu yaklaşımda âmm-hâss ve kamu yararı-bireysel hak ilişkisi daha net hale gelmektedir.

İslâm bireyi özveri ve î'sâr, yani başkasını kendi nefesine tercih hasletini benimsemeye teşvik eder. Bunun dinî-ahlakî bir haslet oluşuna karşın, bireyin rızası olmadan hakkına dokunulamaz. Bir fert, hakkını kendisi feda edebilir. Ancak, tüm halk için bile iradesi dışında feda edilmez. Onun hakkını iptal ve dokunulmazlığını kaldırmak, insan türünün hakkını, insanlığın dokunulmazlığını iptal gibidir.²⁰

Eğer bir kimse bir masumu öldürüyorsa, o, arzusuna ulaşmasını engellediğinde tüm dünyayı da imha edebilir, tüm insanlığı da öldürebilir.²¹ Bu, insanın ilkeli davranmasının ne derece önemli olduğunu açıklamaktadır. İlke çiğnendiğinde, bireyi sınırlayan ve insan yapan değerler önemini kaybeder.

Onun mutlakiyete aktif biçimde muhalefet ettiğini, “millet egemenliği”, “millî çıkar” kavramlarına da çeşitli yerlerde değindiğine dikkat edilirse, “kanunda inhisar-ı kuvvet”in,²² yani gücün tamamen hukuka ait oluşunun millet egemenliği ve hukukun üstünlüğü ayrımlarıyla yapılan bir tercih olduğunu söyleyebiliriz.

2.4. Hukukun üstünlüğü: siyasî gücün hukukla kayıtlanması

Bediüzzaman, ihlas ve hizmetin güçten olumsuz etkilenmemesi için azami titizlik göstermiştir. Onun siyasetten uzak durmasının temel bir gayesi de ihlası, iman hizmetini korumaktır. Çünkü gerek yaşama amacıyla, gerekse şerrinden korunma amacıyla olsun, iktidara iyi görünme isteği hizmete zarar verir. Hatta hizmete, siyasî gücün iyi olduğu kadar iyi kalabilme şansı verir. Bu nedenle güç, ilkelerin hizmetine verilmelidir.

‘Hukukun üstünlüğü/egemenliği (the rule of law, siyâdetü’l-kânûn)’ veya

18. Mâide, 5/32.

19. Nursî, “Sünubul”, II, 2042; “Mektubul”, I, 370; “Sözler”, I, 329.

20. Nursî, “Sözler”, I, 329.

21. Nursî, “Sözler”, I, 329.

22. Bk. Nursî, “Divan-ı Harb-i Örfî”, II, 1927.

'hukuk çerçevesinde yönetim (government under law)' 'adalet ve hukuk' un 'siyasal iktidarın irade ve uygulamaları' belirlediği bir kozaliteyi belirtir. Bu da iki temel esası içerir:

Birincisi, ahlâk ve hukukun evrensel esas ve normlarına bağlı, temel hak ve özgürlüklerin tanındığı ve güvenceye alındığı bir hukukun varlığıdır.

İkincisi, hukuka bizzat devletin de tâbi olması ve herkes için hukuk güvenliğini sağlamasıdır.

İslâm açısından, siyasi güç, hukukla şekillenir, hukuk siyasi güçle şekillenmez. siyasi iktidar, hukukun faili olamaz, çünkü hukuk 'yapma'ya değil değil 'keşf'e dayalıdır. İradesi hukukun yegâne kaynağı sayılan bir iktidar anlayışı İslâm'la uyumsuz. Bu nedenle, yasamanın temel özelliği, siyasi güç ve iradeden ayrılan; ayrıca dinî nassların gösterdiği ilke ve normlardan ilmi bir faaliyetle yeni hükümlerin keşfidir. Buna Fıkh'ta içtihat adı verilir.

Bunun yanında, İslâm açısından devletin hukuka bağlılığına karşın, hukuk devlete bağlı olmadığından, bireylerin haklarını kaldıran yasalar çıkarmak 'yetkiyi aşımı' sayılır ve batıl olur.²³ Dolayısıyla, siyasi iktidarın yasama yetkisinden değil, içtihat yeterliliğinden söz edilir. Ayrıca, Bediüzzaman'ın açıkladığı gibi, içtihat yeterliliğine sahip herkes, içtihat edebilir, ama kanun koyucu olamaz; içtihadını başkaları için bağlayıcı yapamaz. Müçtehidin anlayışı şeraiittendir, ama şeriat değildir.²⁴ Günümüz Müslüman düşünürleri de, yasamaya ilişkin sınırların korunması için yasama yetkisinin, tek başına devlet başkanına değil, hukuk bilginleri ve yasama yapılacak konunun uzmanlarından oluşan bir heyete veya toplumun hakkını koruyacak 'ehl-i hal ve'l-akd' denen 'şurâ meclisi'ne ait olması, ayrıca 'yasamayı kontrol edecek bir kurul'un var olması gerektiğini söyler.²⁵ O halde, devlet başkanı içtihadını, yetkin kimselerden oluşan kapsamlı bir şuraya dayanmadıkça devlet kanunu olarak tedvin etmemelidir.

2.4.1. Hukuk - Maslahat ve Siyaset - Maslahat İlişkisi

İslâm açısından yönetici-yönetilen ilişkisi bir 'maslahat ilişkisi'dir.²⁶ Devlet yönetimi, hukuka bağlılık içinde uygulamada toplumun yararını, insan hak ve özgürlüklerini gerçekleştirmeyi hedeflemelidir. Bu nedenle da siyasi otorite, bir yandan aşamayacağı hukukî normlarla, diğer yandan da toplumun dinî ve medenî menfaatlerini gözetmekle kayıtlıdır.²⁷ Problemin çözümünde ilgili grupların görüşlerinin alınması, o konuda halkın maslahatının tespiti için kamuoyuna başvurulması da İslâmî bir gerekliliktir. Ancak, kamu yararı, hukukun belirleyici değildir. Bediüzzaman'ın ifadesiyle, "Bir hükmün hikmeti ayrıdır, illeti ayrıdır. Hikmet ve maslahat ise, tercihe sebeptir; icaba, icada medar değildir."²⁸ Dolayısıyla, maslahat yasamayı belirlemez; hukukla sınırlanır. Hayat hakkı, bu konuda önemli bir örnektir:

23. Senhürî, a.g.e., 217, 219.

24. Nursî, "Sözler", 323.

25. el-Mubârek, a.g.e., 80; Ğannûşî, Raşid, *el-Hurriyyetü'l-Âmme fi'd-Devlet'l-İslâmiyye*, Beyrut 1993, 109, 115, 117.

26. "Mecelle, md. 58'de "Raiyye (tebaa) üzerinde tasarruf, maslahata menuttur." denilmektedir. İ. Malik ve başka meşhur fıkıhçıların tespit ettiği 'hakkın varoluş maksadı dışında kullanılamaması' ilkesi de siyasi alana tatbik edildiğinde; yetkiyi sosyal amacından saptıran her tasarrufun yetkiyi kötüye kullanma ayıbıyla batıl olacağı sonucuna ulaşılır. Senhürî, Abdurrezzâk Ahmed, Fıkhü'l-Hilâfe ve Tatavuruhâ, Arapçaya çev. Nâdiye Abdurrezzak es-Senhürî, Murâcat ve Ta'likat Dr. Tefvîk Muhammed eş-Şâvî, Kahire 1989, 217, 220-223.

27. Senhürî, Abdurrezzâk Ahmed, *Fıkhul-Hilâfe ve Tatavuruhâ*, Arapçaya çev. Nâdiye Abdurrezzak es-Senhürî, nşr. Tefvîk Muhammed eş-Şâvî, Kahire 1989, 217, 220-223.

28. Nursî, "Sözler", 213.

*İslâm açısından,
siyasi güç,
hukukla şekillenir,
hukuk siyasi
güçle şekillenmez.
siyasî iktidar,
hukukun faili
olamaz, çünkü
hukuk 'yapma'ya
değil değil 'keşf'e
dayalıdır. İradesi
hukukun yegâne
kaynağı sayılan
bir iktidar anlayışı
İslâm'la uyumsuz.*

İnsan, hangi fikri
ve hangi inancı
benimseyeceği
noktasında
hür olmalıdır.
Benimsediği dini
başkalarının
yorumları ve
tevilleri ile
benimsemek
zorunda
kalmamalıdır,
vicdanı hür
olmalıdır. Bir dine
kendisi iradesiyle
girmekte özgür
olduğu gibi
mezhebini
de kendisi
belirlemelidir.

Maslahat kavramı, hem siyasi gücün gereği, hem de insan haklarının güvencesi olacak bir yere konmalıdır. Nitekim Bediüzzaman, “Kavmin seyyidi, hizmetkâridir.”²⁹ hadisini yöneticiliğin hâkimiyet ve benlik için tahakküm âleti değil, millete bir hizmetkârlık anlamına gelen bir ilke olduğunu vurgular. Öyle ki, demokrasi ve vicdan hürriyeti İslâmiyetin bu esasına dayanabilir. Çünkü kuvvet kanunda olmazsa şahsa geçer. İstibdad, mutlak keyfi olur.³⁰

Milletin selameti adına hareket eden siyasete sert eleştiriler yönelten Bediüzzaman ise, istibdadın sadece monarka ait olabileceği gibi bir guruba, hatta toplumun daha geniş kesimine yayılmasının da mümkün olduğuna işaret etmekte ve netice itibarıyla gücün hukukta toplanması gerektiğini vurgulamaktadır. Belirtelim ki:

- Gaye vasıtayı meşru kılmaz
- Hukuka hukuk dışı yollarla ulaşamaz.
- İmana, yalan, iftira, hatta ilkesiz takıyye ile kuvvet verilemez.

Bediüzzaman’a göre, yalnızca amacın doğru ve meşru olması yetmez. Bir defa, hukuka aykırı yol, amacı gerçekleştirmez;³¹ yol gayri meşru olunca hareket de gayri meşru olur.

2.4.2. Özgürlük

İslâm, Allah’a teslimiyet, fıtratla barış ve kula kulluktan kurtulmaktır. İnsanın iman ile özgürleşmesidir. İslâm’a uygun siyaset de özgürlük kavramına dayalıdır. Nitekim, İslâm’ın ilk fütuhât devri aynı zamanda bir taharrî, insanları özgürleştirme, kula kulluktan kurtarma hareketi olarak görülmüştür.

İnsan, hangi fikri ve hangi inancı benimseyeceği noktasında hür olmalıdır. Benimsediği dini başkalarının yorumları ve tevilleri ile benimsemek zorunda kalmamalıdır, vicdanı hür olmalıdır. Bir dine kendi iradesiyle girmekte özgür olduğu gibi mezhebini de kendisi belirlemelidir.

Neyin dinî olduğu bireye dışarıdan devlet veya güç odakları tarafından empoze edilmemeli, birey dinî olanı kendi bilinciyle almalıdır. Örneğin, ibadet dili, tamamen bireyin özel alanıdır. Çekirdek bir insan hakkı olan din özgürlüğünün temel bir gereğidir.

“Her hükûmette şiddetli muhalifler bulunur. Ve Mecusi hâkimiyeti altında Müslümanlar ve hükûmet-i İslâmiye-i Ömeriyede Yahudiler ve Hıristiyanlar bulunması ve âsâyîşe ve idareye ilişmeyen hürriyet-i şahsiyesi her hükûmette vardır ve ilişmez. Ve hükûmet ele bakar, kalbe bakmaz. Ehl-i hükûmet ele bakar, kalbe bakmaz. İdare ve âsâyîşe ilişmeyen şiddetli muhalifler, her hükûmette bulunur. Hattâ, Hazret-i Ömer’in (r.a.) taht-ı hâkimiyetindeki Hıristiyanlara kanun-u şeriatı ve Kur’ân’ın inkâr ettikleri halde ilişilmiyordu.”³²

“Lâik mânâsı, bîtaraf kalmak, yani hürriyet-i vicdan düsturuyla, dinsizlere ve sefahetçilere ilişmediği gibi dindarlara ve takvâcılara da ilişmez bir hükûmet telâkki ederim.”³³

29. el-Mağribi, Câmiu’ş-Şeml, 1:450, Hadis no: 1668; el-Aclûni, Keşfü’l-Hafâ, 2:463.

30. Nursi, “Emirdağ Lâhikası (2)” II, 1878, 1882.

31. Nursi, “Sözler”, 325.

32. Şuâ’ar, 311-313.

33. Şuâ’ar, 317.

3. Şura ilkesinden demokratik siyasete

“Meşrûtiyet ve kanun-u esâsî denilen adâlet ve meşveret ve kanunda cem’-i kuvvet,..”³⁴

“Cumhuriyet ki, adâlet ve meşveret ve kânunda inhisâr-ı kuvvetten ibârettir... Kuvvet kânunda olmalı. Yoksa istibdat tevzî olunmuş olur.”³⁵ “Hulefâ-i Râşidîn; hem halife, hem reisicumhur idiler. Sıddîk-ı Ekber (r.a.) Aşere-i Mübeşşereye ve Sahabe-i Kirama elbette reis-i cumhur hükmünde idi. Fakat mânâsız isim ve resim değil, belki hakikat-i adaleti ve hürriyet-i şer’iye taşıyan mana-yı dindar cumhuriyetin reisleri idiler.”³⁶

- İslâm’ın hürriyet ve meşveret ilkeleri birbirini tamamlayan ilkelerdir.

Bediüzzaman’ın vurguladığı ilkelere biri de meşverettir. Meşveret, siyasi bağlamında bireysel özgürlükle yakın bir ilişki içindedir.

İslâm’ın emrettiği sosyal bir ilke olarak şura ve meşvereti siyasi alanda kaçınılmaz bir gerekliliğe dönüştüren nedenlerin başında insanın bilgi, tecrübe ve düşüncelerinin sınırlı oluşu gelmektedir. Çok yönlü sorunlar karşısında tek bir bakış açısı doğru bir görüşe ulaştırmaz. Kusursuz, mutlak doğru ve sınırsız bilgi ancak Allah’ındır. Bu konuyla ilgili “...Her ilim sahibinin üstünde de daha iyi bilen biri vardır.”³⁷ ayeti beşerî bilginin izafi olduğunu vurgulamakta ve ‘tek doğru’ anlayışının dışlayıcılığından kaçınmaya yöneltmektedir. Tek doğru anlayışından kaçınmanın yolu da meşveret ve şuradır.

Bediüzzaman’a göre meşveret, milletin özgürleşmesi, geleceğini belirlemede söz sahibi olmasıdır: Onun “Hürriyet-i şer’iye ile meşveret-i meşrua, hakikî milliyetimizin hâkimiyetini gösterdi. Hakikî milliyetimizin esası, ruhu ise İslâmiyet’tir.”³⁸ ifadeleri, İslâm’da “hürriyet” ve “meşveret”in birbirini tamamlayan ilkeler olduğuna işaret eder. Gerçekte meşveret, istibdada karşı bireyin hürriyetini ve toplum iradesini öne çıkarır.

İstibdat, devlet yönetiminde güç ve yetkilerin tek kişide toplanması, onun görüş ve isteğinin esas olmasıdır. Bunun sonucu hukuka değil güce dayanmak, gücü kötüye kullanmaktır; yönetmek değil tahakküm etmektir. Bediüzzaman’ın ifadesiyle, “İstibdat tahakkümdür, muâmele-i keyfiyedir, kuvvete istinad ile cebirdir, rey-i vâhiddir, sû-i istimâlâta gâyet müsâit bir zemindir, zulmün temelidir, insâniyetin mâhisidir.”³⁹ “...istibdat hayvaniyetten gelmez?” (Münazarat, s. 34-38.) “İmanlı fazilet, medar-ı tahakküm olmadığı gibi, sebep-i istibdat da olamaz. Tahakküm ve tagallüb etmek faziletsizliktir.” (Lem’alar, 174-175.)

İstibdat yani despotik yönetimin alternatifi de birbirini tamamlayan iki ilke olan meşveret ve hürriyet esaslarıdır: “...çeşit çeşit istibdatların kayıtlarını, zincirlerini açacak, dağıtacak, meşveret-i şer’iye ile şehamet ve şefkat-i imaniyeden tevellüd eden hürriyet-i şer’iyedir. Hürriyet-i şer’iye, âdâb-ı şer’iye ile süslenip garp medeniyet-i sefihanesindeki seyyiatı atmaktır.”⁴⁰

Bediüzzaman’a göre meşveret, milletin özgürleşmesi, geleceğini belirlemede söz sahibi olmasıdır: Onun “Hürriyet-i şer’iye ile meşveret-i meşrua, hakikî milliyetimizin hâkimiyetini gösterdi. Hakikî milliyetimizin esası, ruhu ise İslâmiyet’tir.”³⁸ ifadeleri, İslâm’da “hürriyet” ve “meşveret”in birbirini tamamlayan ilkeler olduğuna işaret eder.

34. Hutbe-i Şamiye, 85-88.

35. Hutbe-i Şamiye, 93.

36. Şualar, 317.

37. Yusuf, 12/76. Ayrıca bk. Bakara, 2/216, 232, 255 vs.

38. Nursî, Hutbe-i Şamiye, 59.

39. Nursî, Münazarat, 22-27.

40. Nursî, Münazarat, 57-59.

Haklı şûrâ ihlâs
ve tesanüdü netice
verdiğinden, üç
elif, yüz on bir
olduğu gibi, ihlâs
ve tesanüd-ü
hakiki ile, üç
adam, yüz adam
kadar millete
fayda verebilir. Ve
on adamın hakikî
ihlâs ve tesanüd
ve meşveretin
sırrıyla, bin
adam kadar iş
gördüklerini,
çok vukuat-ı
tarihiye bize haber
veriyor.”

Gelenek ile yeni, birey ile umum arasında belli bir çelişki vardır. Ne eskinin yeniye hayat alanı tanımaması ne de yeninin eskiyi büsbütün reddetmesi doğrudur. Aynı şekilde kuşaklar arasındaki farklılık da birbirinin fikir, irade ve haklarını yok saymaya yöneltmemelidir. Bu nedenle, İslâm bu gerilimin aşılmasında bireysel karar yerine evrensel bir ilke olan şurayı, indî görüş ve içtihat yerine toplumun uzlaşmasını (icma) öne çıkarır.⁴¹ Risale-i Nur'da da şura ve meşveret, istibdadın zıddı ve çözüm yolu olarak gösterilir.

Kusurlu bir varlığın kendi/ferdî aklıyla ulaştığı eksik bilgi ve fikirlere göre toplumu yeni baştan şekillendirmek istemesi, toplum mühendisliğine yeltenmesi bir haddini bilmezlik ve çağı tanımamaktır. Bediüzzaman da “Bu zaman, şahs-ı manevî zamanı olduğu için, böyle büyük ve bâkî hakikatler, fânî ve âciz ve sukut edebilir şahsiyetlere bina edilmez.”⁴² derken değişimin kendisine değil, ferdî bir görüş üzerine yapılandırılmasına karşıdır. Çünkü çağımızda bireylerin yetersizliği daha aşikâr hale gelmiştir. Radikal değişimler, eğer talep toplumdan geliyorsa, içinde despotizmi ve hak ihlallerini barındırır.

- Şurâ bireye değer vermenin insanı yaşatma idealinin gereğidir, sağlam toplumsal dokunun ve ilerlemenin anahtarıdır.

Bu konuda Bediüzzaman şöyle demektedir: “İslâmî bir toplum hayatındaki saadetin anahtarı, meşveret-i şer’iyedir. “Onların işleri aralarında şura iledir.”⁴³ âyet-i kerimesi, şûrâyı esas olarak emrediyor.

Evet, nasıl ki, nev-i beşerdeki telâhuk-u efkâr unvanı altında asırlar ve zamanların tarih vasıtasıyla birbiriyle meşvereti, bütün beşeriyetin terakkiyatı ve fününun esas olduğu gibi, en büyük kıt’a olan Asya’nın en geri kalmasının bir sebebi, o şûrâ-yı hakikiyeyi yapmamasıdır.

Haklı şûrâ ihlâs ve tesanüdü netice verdiğinden, üç elif, yüz on bir olduğu gibi, ihlâs ve tesanüd-ü hakiki ile, üç adam, yüz adam kadar millete fayda verebilir. Ve on adamın hakikî ihlâs ve tesanüd ve meşveretin sırrıyla, bin adam kadar iş gördüklerini, çok vukuat-ı tarihiye bize haber veriyor.”

- Meşveret siyasî sisteme yön veren çekirdek ilkelereindir.

Meşveret, esasında, çekirdek bir sosyal ilkedir. Onu “çekirdek ilke” olarak nitelerken,

- onun hayatın belli bir alanına ilişkin değil hayatın farklı alanlarına yönelik çeşitli tezahürleri olacağını;

- insanlığın bilgi ve fikir birikimiyle yeni açılımları olacağını, belli bir uygulama şekline münhasır kalmayıp farklı uygulama biçimleri olacağını kast ediyoruz.

Onun “sosyal ilke” oluşu da toplum hayatının farklı alanlarını kapsamaması, özellikle de başkalarını ilgilendiren konularda onların katılımını gerektirmezdir. Siyaset de topluma içkin olduğu için meşveret, siyasetin de temel bir ilkesidir. Siyasi alanda da onun belli tek bir uygulama biçimi yoktur. Kanunlaştırma faaliyeti, halkın maslahatının tespiti, yeni sorunlara ortak ve

41. Nursî, *Sünubat*, 52; *Münazarat*, 20.

42. Nursî, *Sikke-i Tasdik-i Gaybi*, 11.

43. Şûrâ 42/38.

toplumsal şartlara uygun çözüm yollarının bulunması gibi farklı amaçlarla değişik şekillerde uygulamaları olabilir. “Asl-ı şeriatın hakiki yolu, gerçek meşru meşrutiyettir.” diyen Bediüzzaman, “O zaman meşrutiyet; şimdi o kelime yerine Cumhuriyet konulmuş.”⁴⁴ ifadeleriyle de meşrutiyetin açılımının cumhuriyet ve demokrasi olduğunu ifade etmiştir. Buna göre şura ilkesinin, Bediüzzaman’ın düşüncesinde, zamanla gelişen sistemleşen düzen ve uygulamalara işaret ettiği anlaşılabilir. Belirtelim ki meşrutiyet ve cumhuriyet anlam bakımından oldukça farklı kavramlar olduğu gibi, oldukça farklı siyasî sistemleri ifade eder. Ancak, burada bir yaklaşımın örneği vardır. İslâm’da temel bir ilke olan şura, siyaset alanındaki gelişmelerle birlikte, meşrutiyet dine en yakın uygulama biçimi olarak düşünülebilir. Aynı şekilde insanlığın siyaset alanında yeniden katettiği ilerlemelerden hareketle cumhuriyet ve demokrasi sistemleri de yine şura ilkesinin düşünülebilen en iyiyi uygulaması olarak değerlendirilebilir.

- Çekirdek bir ilke olarak şurâ, hukukun üstünlüğünün de temellerindedir.

Bediüzzaman Hutbe-i Şamiye’de “kanunda cem’-i kuvvet”⁴⁵ ve “kanunda inhisâr-ı kuvvet” şeklinde ifade ettiği bir siyasî ilkeye dikkat çekmektedir. Kanunda cem’-i kuvvet, kuvvetin kanunda toplanmasıdır. Kanunda inhisâr-ı kuvvet de gücün yalnızca hukuka özgü olması demektir. Başka bir deyişle, hakkın güçten değil, gücün haktan türemesi, kısacası, hukukun üstünlüğüdür. Bu ilke, meşrutiyetin de sırrıdır: “Meşrutiyetin sırrı, kuvvet kanundadır, şahıs hiçtir. İstibdâdın esâsı, kuvvet şahısta olur, kânunu kendi keyfine tâbî edebilir.”⁴⁶ hukukun üstünlüğü ilkesi, adâlet ve meşveret ilkelileriyle birlikte düzgün bir siyasetin temelleridir: “Cumhuriyet ki, adâlet ve meşveret ve kanunda inhisâr-ı kuvvetten ibârettir. Kuvvet kanunda olmalı. Yoksa istibdat tevzî olunmuş olur. hâkim ve âmir-i vicdanî olmalı. O da; mârifet-i tam ve medeniyet-i âmm veyâhut din-i İslâm namıyla olmalı. Yoksa istibdat daima hükümfermâ olacaktır.”⁴⁷

- Sosyal ve şümüllü bir ilke olan şurâ, siyasî alana en çok demokrasilerde aktarılabilir.

Şurâ ilkesi, zamanın gereklerine uygun uygulamalarını, daha çok anayasal demokrasilerde; hukukun üstünlüğünü temel alan çoğulcu siyasette bulur. Bu nedenle, cumhuriyet ve demokrasi, meşveret ilkesinin bir açılımıdır. Demokrasi için adalet, meşveret ve kuvvetin kanunda toplanması ilkeleri olmazsa olmaz şartlardır.⁴⁸ Aslında anayasallık, hukukun üstünlüğü, hakların güvence altına alınması, özgürlüklerin genişletilmesi, siyasî yetkilerin ve kamu görevlerinin baskı aracına dönüşmemesi içindir. Kuvvetler ayrılı da siyasî kuvvetleri hukuki sınırlar içine çekmek, bunun için denge ve denetim sistemi oluşturmaktır. Adalet olmadan hukukun üstünlüğünden, insanın onurundan söz edilemez. Hukukun üstünlüğü ilkesi gerçekleşmeden şurâ ilkesi de görüntüden ibaret kalır.

*Bediüzzaman
Hutbe-i Şamiye’de
“kanunda cem’-i
kuvvet”⁴⁵
ve “kanunda
inhisâr-ı kuvvet”
şeklinde ifade
ettiği bir siyasî
ilkeye dikkat
çekmektedir.
Kanunda
cem’-i kuvvet,
kuvvetin kanunda
toplanmasıdır.
Kanunda inhisâr-ı
kuvvet de gücün
yalnızca hukuka
özgü olması
demektir.*

44. Nursî, *Hutbe-i Şamiye*, 93.

45. Nursî, *Hutbe-i Şamiye*, 85 .

46. Nursî, *Münazarat*, 34-38.

47. Nursî, *Hutbe-i Şamiye*, 93.

48. Nursî, *Divan-ı Harb-i Örfî*, 65; Tarihçe-i Hayat, 52.

Bediüzzaman'ın anlayışında hürriyet ve meşrutiyet, milleti ve milliyeti öne çıkartmaktadır. O, "...meşrûtiyet hâkimiyet-i milllettir; siz dahi hâkim oldunuz."⁵¹ demektedir. Yine ona göre hürriyet açığa çıktıkça millet de öne çıkmakta, milliyet tazahür etmektedir. "Zira hürriyet, milliyeti gösterdi. Milliyet sadefinde olan İslâmiyetin cevher-i nuranîsi tecellîye başladı. İslâmiyetin ihtizazını ihbar etti ki, her bir müslim, cüz-ü fert gibi başıboş değildir. Belki her biri, mürekkebât-ı mütedahile-i mütesaideden bir cüzdür."

- İcma ve rey-i cumhur esası, sosyal hayata "meşveret" olarak siyasi faaliyete şura yöntemi olarak yansır.

Bediüzzaman, Ehl-i Sünnet'in klasik hilafet doktrinine bir eleştiri yöneltmemektedir. Bununla birlikte, o, günümüzde halifenin, devlet başkanının tek kişi olamayacağını söylemektedir. Bu söylemde kavram değişmemekte, tanım değişmektedir. Ayrıca, Bediüzzaman'ın, günümüz şartlarının meşrutisi, hatta demokratik bir sistemi gerektirdiğini vurguladığı görülür. Ona göre, fıkıh'taki "Rey-i cumhur budur, fetvâ bunun üzerinedir." yaklaşımı, millet meclisindeki oy çoğunluğunun benzeridir.⁴⁹ Yasama faaliyeti de gerçekte içtihat, ilmi yöntemlerle naslar ışığında sorunlara çözüm getirmek, ideal olanı keşfetmektir. Fıkıhta icma ve rey-i cumhur kavramları, şuranın da sosyal bir ilke ve siyasi bir yöntem olmasını gerektiğine işaret eder. Çünkü içtihat delillere dayalı bir konuda fakihin ulaştığı neticedir. Delillere dayalı bir konuda farklı bilgiler, görüşler ve çözüm yollarını dikkat almak ve ağırlık kazanan görüşü benimsemek gerekiyorsa, insanların görüşlerinin çok daha subjektif olduğu sosyal ve siyasi alanda aynı yöntem gerekliliktir.

"Asl-ı şeriatın hakikî yolu, gerçek meşru meşrutiyettir." diyen Bediüzzaman'a göre, meşrutiyetin açılımı cumhuriyet ve demokrasidir. Bu da adalet, meşveret ve kuvvetin kanunda toplanması ilkelerini içermektedir.⁵⁰

Bediüzzaman'ın anlayışında hürriyet ve meşrutiyet, milleti ve milliyeti öne çıkartmaktadır. O, "...meşrûtiyet hâkimiyet-i milllettir; siz dahi hâkim oldunuz."⁵¹ demektedir. Yine ona göre hürriyet açığa çıktıkça millet de öne çıkmakta, milliyet tazahür etmektedir. "Zira hürriyet, milliyeti gösterdi. Milliyet sadefinde olan İslâmiyetin cevher-i nuranîsi tecellîye başladı. İslâmiyetin ihtizazını ihbar etti ki, her bir müslim, cüz-ü fert gibi başıboş değildir. Belki her biri, mürekkebât-ı mütedahile-i mütesaideden bir cüzdür."⁵² Yani İslâm toplumunun her bireyi, karşılıklı etkileşim, yardımlaşma içindeki unsurlardan oluşan bir terkinin cüzüdür.

Ancak onun burada söz ettiği milliyet, ulusallık veya ulusalcılık değildir. Nüvesinde İslâm olan toplum ve tarihte tezahür eden bir idealdir.

İktidarın otoritesi hukukla belirlendiği gibi, toplumun da iki konuda otoritesi vardır: Birincisi, yöneticinin tayini, ikincisi ise, yönetimde uyulacak maksimler, üst ilkeler dışında insanların yararının belirlenmesidir. Bu şu anlama gelir; kimse toplumsal iradeye karşın toplumun yararı için tasarrufta bulunamaz.

Bediüzzaman, müsbet milliyet fikri ve menfi milliyet fikri; yani unsuriyet düşüncesi ayrımı yapmaktadır.⁵³ Ona göre müsbet milliyet;

- hayat-ı içtimaiyenin ihtiyac-ı dahilisinden ileri geliyor.

- Teâvüne, tesanüde sebeptir; menfaatli bir kuvvet temin eder, uhuvvet-i İslâmiyeyi daha ziyade teyid edecek bir vasıta olur.⁵⁴

Şu müsbet fikr-i milliyet, İslâmiyete hâdim olmalı, kale olmalı, zırlı

49. Nursî, *Münazarat*, 120.

50. Nursî, "*Divan-ı Harb-i Örfî*", II, 1921, 1931.

51. *Münazarat*, 22-27.

52. *Münazarat*, s. 60-65.

53. Nursî, "*Mektubât*", I, 559.

54. Nursî, *Mektubât*, 500.

olmalı; yerine geçmemeli. Çünkü İslâmiyetin verdiği uhuvvet içinde bin uhuvvet var; âlem-i bekada ve âlem-i berzahta o uhuvvet bâki kalıyor. Onun için, uhuvvet-i milliye ne kadar da kavî olsa, onun [İslâm'ın, İslâm kardeşliğinin] bir perdesi hükmüne geçebilir. Yoksa onu onun yerine ikame etmek, aynı kalenin taşlarını kalenin içindeki elmas hazinesinin yerine koyup, o elmasları dışarı atmak nev'inden ahmakane bir cinayettir.⁵⁵

Soyut bir mefhum olan millet adına siyasetin çok insanın hakkını ihlal edebileceğini vurgularken, insanın -ve dolayısıyla siyasetin- gerçek değerine ilişkin kıstasın bireyin niyet ve gayreti olduğunu söyler. Eğer bireyin gayesi ve çabası millet olursa, o denli kıymete haiz olacaktır: "...bir adamın kıymeti himmeti nispetindedir. Kimin himmeti milleti ise, o kimse tek başıyla küçük bir millettir."⁵⁶

Bediüzzaman'ın tenkitleri, millet kavramının bulanıklaşması ve söylemin suistimaline yöneliktir. Denebilir ki, millet adına başkalarının hukukuna dokunmak yerine, millet için özveride bulunmak, millet için bizzat gayret göstermek, asıl erdemdir.

Bediüzzaman'ın açıklamalarından varılan sonuç, siyasî otoritenin teolojik temeller üzerine kurulu bir egemenliğin sahibi olarak görülemeyeceğidir. Onun "milletin selameti..." söylemine yönelik tenkitleri iki noktada toplanabilir. Birincisi, bunun bireysel çıkarlar için suistimal edilmesi, ikincisi temel haklara karşı kullanılması ve sonuçta adalet ve hakların çiğnemesi.

Burada, açıkça ifade edilmeyen ama yaklaşımlara yansıyan bir yöntemin altını çizmek önemlidir.

İslâm'ın cihan şümul ilkelerini, zamanın en ileri bilgi ve tecrübesinden yararlanarak uygulamaya aktarmak.

Bunu açıklayacak olursak, İslâm'ın iki temel ilkesinden biri tevhid, diğeri de bunun topluma yansımaları diyebileceğimiz adalettir. Adaleti tesis eden her tecrübe ve her yöntem İslâm'a uygundur, hatta bu konudaki bir bilgi kesinlik ve açıklık kazanınca onu uygulamak da İslâm açısından gereklilik olur.

Buradan siyaset felsefesi, siyaset bilimi alanında insanlığın birikime bakınca karşımıza çeşitli siyasî düzenler çıkacaktır.

Bunların başlıcaları;

- mutlakiyet,
- İslâm tarihine özgün bir uygulama olarak hilafet,
- meşrutiyet,
- millet egemenliği, halk egemenliği ve hukukun egemenliği (ya da üstünlüğü) kavramları
- cumhuriyet,
- çoğulculuğun öne çıktığı demokrasi, anayasal demokrasi.

Gerek fakihler, gerekse mütekellimler, halifelik düzenini savunmuşlar; bunu kelam ve fıkıh açısından kusursuz bir şekilde getirmeye çalışmışlardır.

Bediüzzaman'ın tenkitleri, millet kavramının bulanıklaşması ve söylemin suistimaline yöneliktir. Denebilir ki, millet adına başkalarının hukukuna dokunmak yerine, millet için özveride bulunmak, millet için bizzat gayret göstermek, asıl erdemdir.

55. Nursî, *Mektubât*, 500.

56. Nursî, "*Hutbe-i Şâmiye*", II, 1970.

*Halk egemenliği,
doğrudan halkın
iradesine işaret
etmekle istibdadın
kalkmasına
daha iyi hizmet
etmektedir. Ancak
bunlar, hukukun
üstünlüğüne,
kuvvetler
ayrılığına, insan
haklarını güvence
altına alma
amacına dayalı
olan anayasal
demokrasi
karşısına birer
geçit sayılabilir.*

Ancak, onların yaşadığı devrin bilgi, teknik ve kültürü, siyasetin dar sınırlar içinde tartişılmasına imkân vermiştir.

Ancak bugün, siyaset alanında, daha önce söz konusu olamayan imkânlar vardır. İşlâm'ın bireyde ve toplumda gerçekteştirmeyi hedeflediği idealler açısından bunların hangisinin en elverişli olduğunu tespit etmek gerekir.

Burada şurâ ilkesi açısından hareket edersek;

Şurâ ilkesi, eski âlimlerce çoğunlukla, halifenin bilgi ve görüşüne baş-vurması dinî ve hukukî bir gereklilik olan ancak nihaî kararı bağlayıcı olmayan bir danışma meclisi olarak düşünölmüştür. Ancak, bugün bu toplumsal ilkeyi siyasî alana, bugünün siyasî kültürü ve imkanlarını göz-önünde bulundurarak aktarınca, bu ilke daha işler hâle gelecektir. Bu işlerlik de elbette ki, İşlâm'ın amacına daha iyi hizmet edecektir.

Yine mutlakiyete karşı meşrutiyet yeni ve daha iyi bir alternatif olduğu gibi, meşrutiyete karşı cumhuriyet de yeni ve daha iyi bir alternatiftir. Çoğunlukçuluk ve çoğulculuk tartişmaları işığında cumhuriyete karşı da demokrasi, yeni ve daha iyi bir alternatiftir. Ayrıca demokraside de farklı açılımlar vardır. Tüm bunlardan hangisi, İşlâm'ın ideallerine ulaşmaya daha iyi imkân sağlıyorsa, İşlâm'a daha uygun olan yönetim şekli de odur.

Yine mutlakiyete karşı millet egemenliği ya da halk egemenliği de daha iyi bir seçenektir. Çünkü, millet egemenliği kavramındaki "millî irade"nin nasıl olduğu konusundaki belirsizlik bir yana tutulursa, millet egemenliği, istibdadı bir ölçüde kaldırmaktadır. Halk egemenliği, doğrudan halkın iradesine işaret etmekle istibdadın kalkmasına daha iyi hizmet etmektedir. Ancak bunlar, hukukun üstünlüğüne, kuvvetler ayrılığına, insan haklarını güvence altına alma amacına dayalı olan anayasal demokrasi karşısına birer geçit sayılabilir. Bu bakımdan, insanlığın bugün geldiği noktada karşımıza anayasal demokrasi çıkmaktadır. Müşlümanlar için optimum olan da budur.

Risale-i Nur'da şura ve meşveret ilkelerinden hareketle, önce meşrutiyetin, daha sonra cumhuriyet ve demokrasinin savunulmasını da böyle anlamak gerekir. Bunlar, dinen va'edilmiş değildir; ama dinin vaz'ettiği ilkelerin gerçekteşmesi için hangisinin daha el verişli olacağı kesinlik kazanmışsa, İşlâm açısından o derece bir gereklilik söz konusu demektir. Burada cihan-şumöl ilkeler ve insan akılı birlikte hareket edecektir.

Abstract

Islam directs all aspects of man's life beginning from his inner world. Politics can not be excluded from this orientation. Since politics is an area where human weaknesses appear quickly and clearly, the relationship between religion and politics has always been controversial.

Said Nursi has stayed away from active politics mostly as a result of the conditions he lived in and took refuge in Allah's protection from the negative effects of the politics. However he put forward new approaches and

ideas which we can consider as innovation in Islamic thought. He further transformed the approaches assumed by the Islamic scholars for centuries into conceptualized principles such as “positive action within the Islamic society” and “spiritual jihad.” We present in this research some interpretations concerning the relationship between Islam and politics within the approaches of Bediuzzaman.

Key Words

Religion, politics, positive act, spiritual jihad, counseling, consulting, justice, freedom

